

TANZİMAT'IN İLANINDAN SONRA CEZÂYİR-İ BAHR-İ SEFİD EYÂLETİ'NİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI SÜRECİ VE LİMNİ ADASI'NIN STATÜSÜ

Sabri Can SANNAV*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Ege adalarını Çanakkale Boğazı önlerinden başlamak üzere XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süreçte adım adım ele geçirmeleri, Ege Denizi'nin bir Osmanlı iç denizi haline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Hem bu iç denizi kuzey, batı ve doğu kıyılarıyla bir bütün haline getirip gerekli malî ve sosyal uygulamaları yapabilmek ve hem de Akdeniz'e yönelik siyasetin dayanak noktalarını oluşturabilmek amacıyla burada yer alan irili-ufaklı adalar yeni idarî düzenlemeler içine alınmıştır. Şubat 1534'de Barbaros Hayreddin Paşa'nın beylerbeyliğe getirilip Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti'nin oluşturulması, Ege adalarının durumlarını belirleyici bir etken olmuştur. Gelibolu, Rodos ve Midilli bu eyâletin Ege Denizi'ni içine alan temel birimleri haline getirilmiştir. İlk dönemlerde Gelibolu Sancağı'na bağlı bir nahiye konumunda bulunan Limni XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti bünyesinde kaza, eyâletin yeniden yapılandırılmasından sonra ise sancak statüsüne yükseltilmiştir. 1864'de vilâyet statüsünü elde eden Cezâyir-i Bahr-i Sefid'in 1923'de imzalanan Lozan Andlaşması sonucunda hukûkî statüsü tamamıyla sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Limni, Muhassıllık, Eyâlet, Sancak, Kaza, Nahiye.*

SUMMARY

Ottoman Empires continious invasion of the Aegean Islands, beginning from the front parts of Dardanelles in a process continuing till the second half of XVI. century resulted in Aegean Sea to become on Ottoman inner sea. For making the needed financial and social applications by combining this inner sea with the north, west and east coasts and forming the support points for a policy towards Mediterranean Sea, both large and small islands of this location were taken into administrative arrangement. In February 1534 Barbaros Hayreddin Pasha was announced as a governor-general and Cezâyir-i Bahr-i Sefid province was formed which constitutes a determining factor of Aegean Island's Conditions. Galipolli, Rhodes and Lesvos became the basic institutions of this province, which comprises the Aegean Sea. While at first Lemnos was a district of Galipolli Sanjah, from the beginning of the second half of XVIII century it became a subdivision of province in Cezâyir-i Bahr-i Sefid Province's structure and after the reconstruction of the province it was announced as a sanjah. Cezâyir-i Bahr-i Sefid which gained the status of (city) after Lozan Contract signed in 1923, completely lost its legal status.

Key Words: *Lemnos, Subdivision of province, Subdistrict, Sanjak, Province.*

* Yrd.Doç.Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Ege adalarını Çanakkale Boğazı önlerinden başlamak üzere XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süreçte adım adım ele geçirmeleri, Ege Denizi'nin bir Osmanlı iç denizi haline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Hem bu iç denizi kuzey, batı ve doğu kıyılarıyla bir bütün haline getirip gerekli malî ve sosyal uygulamaları yapabilmek, hem de Akdeniz'e yönelik siyasetin dayanak noktalarını oluşturabilmek amacıyla burada yer alan irili-ufaklı adalar yeni idarî düzenlemeler içine alınmıştır. 1534'de ilk Deniz Beylerbeyliği/Eyâleti'nin oluşturulmasına kadar geçen süreçte adalar bir-ikisi hariç, genellikle yakın buldukları ana karalara idarî bakımdan bağlı bir sistem çerçevesinde düşünülmüştür. Coğrafi özellik bu idarî tasarrufun ortaya çıkışında belirleyici olmuştur. Ayrıca Ege'deki savaş ortamı ve dış tehdit de yine bu ilk dönemlerde adaların muhafazasının ana karalarla sıkı bir irtibat sayesinde sağlanabileceği fikrini pekiştirmiştir. İdarî anlayıştaki köklü değişim ve dönüm noktasını ise Ege adalarının bütününe içine alan eyâletin kuruluşu teşkil etmiştir. Bu idarî ünite aynı zamanda Doğu Akdeniz ve Yunan ana karasının batı sularını Adriyatik Denizi'ne doğru içine alacak şekilde bir genişlik kazanmıştır. Esas konumuzu oluşturan Limni Adası, 1513-1514 yılına ait kayıtlarda Gelibolu sancağına bağlı bir nâhiye konumunda bulunuyordu. Şubat 1534'de Barbaros Hayreddin Paşa'nın beylerbeyliğe getirilip *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti*'nin oluşturulması, Ege adalarının durumlarını belirleyici bir etken olmuştur. Gelibolu, Rodos ve Midilli bu eyâletin Ege Denizi'ni içine alan temel birimleri haline getirilmiştir (Emecen, 2003: 7-9).

1568-1574 tarihli listelerde *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd* veya Kaptanpaşa eyâletinin yedi idarî birime ayrıldığı görülmektedir. Bunlar Gelibolu, Eğriboz, Karlı-ili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Sakız ve *Cezâyir-i Mağrib*'den ibaretti. Daha sonraki listelere göre *Cezâyir-i Mağrib*, Midilli ve Sakız eyâlet içerisinde gösterilmezken buraya Mizistre, Koca-eli, Biga, İzmir ve civarını ihtiva eden Sığla sancakları bağlanmıştır. XVII. yüzyıl ortalarına ait listelerde ise Koca-eli yer almıyor, buna karşılık Sakız, Nakşa ve Mehdiye eyâlete dahil bulunuyordu.

1537-1540 yılları arasında cereyan eden Venedik savaşından sonra Ege adalarının büyük bir kısmı ele geçirilmiş ve bu durum 20 Kasım 1540 tarihli muahede ile tasdik edilmiştir. Sakız adası da 1566 yılında Cenova Cumhuriyeti'ne bağlı idarenin elinden alınarak eyâlete bağlanmıştır (Gökbilgin, 1956: 246-285; Kunt, 1978: 134; Uzunçarşılı, 1988: 422; Şakiroğlu, 1993: 500; Karamahmut, 1998: 74-75).

Ege Adaları ile bazı sahil sancaklarından meydana gelen bu eyâlet, oluşturulmasından itibaren denizcilikle ilgili politikaların yönlendirilmesinde ve uygulamasında önemli görevler üstlenmiştir (Kazasker Mehmed Hafid, 1952: 17-18). Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin Ege'deki mutlak hakimiyetini sarsan ve bazı yönetim sorunlarının yaşanmasına neden olan ilk olay 1821 Rum İsyanı ve sonrasında meydana gelen gelişmeler olmuştur. 1828 de Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne ilan ettiği savaşın Rusya'nın üstünlüğü ile sonuçlanmasından sonra, 4 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Andlaşması Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca (1774)'dan sonra imzaladığı en ağır andlaşmalardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti bu andlaşmada, Yunanistan probleminin çözümü hakkında İngiltere ve Rusya arasında – Fransa'nın da tasvip ettiği- 4 Nisan 1826 tarihli Petersburg Protokolünü tanıdığını belirtmekteydi ki, bu da, dünyada millî nitelikte ilk Yunan devletinin kurdurulması ve Osmanlı Devleti'nin toprak kaybını hızlandıran bir başlangıç demektir; ayrıca, Osmanlı'dan ayrılıp da üzerinde millî bir devletin olduğu ilk toprak parçası Yunanistan olmaktadır (Hatipoğlu, 1988: 25). Petersburg Protokolü'nde yeni devletin kara sınırlarının yanı sıra deniz sınırları da belirtilmiştir. Buna göre daha önce de ifade edildiği gibi Eğriboz Adası ile Sporat ve Kiklad Adaları 24 Nisan 1830'da Yunanistan'a bırakılmış, buna mukabil diğer bütün adalar üzerindeki Osmanlı hakimiyeti Balkan Harbi öncesine kadar istisnasız olarak devam etmiştir (Karamahmut, 1998: 119).

Yunan Krallığı'nın kurulması ile Osmanlı Devleti'nin Ege'deki mutlak hakimiyeti kısmen sarsılmıştır. Buna ek olarak Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanı (1831-1841) sonrasında Ege'de ortaya çıkan yeni şartlar, *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti*'nin yapısında bazı değişikliklere gidilmesini zorunlu hale getirmiştir. Ancak eyâletteki esas değişim sürecine 1839'da ilan edilen Tanzimat sonrasında girilmiştir (Ortaylı, 200: 16-17).

Tanzimat'ın İlanından Sonra Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti'nin Yeniden Yapılandırılması ve Limni Adası

Osmanlı Eyâletlerinde Tanzimat reformlarının uygulanması ile birlikte idarî sistem olarak XVI. Yüzyıldan beri varlığı bilinen *muhassıllık* kurumu ön plana çıkmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar sonucunda eyâletlerin merkezi olan sancaklara bir vali ve bir muhassıl; kazalara da bir zabıta memuru ve mal tahrirat katibi atanmıştır. Yeni sistem uyarınca kaptanpaşanın denetiminin sürdüğü adalara 1840 yılı itibariyle belirlenen muhassılların tayini gerçekleştirilmiştir. Muhassılların idaresi altında, sancak merkezinde

vergilerin tespit edilip dağıtımı ile diğer muamelelerin görüşülüp kararlaştırılması amacıyla, işleyişi ek bir nizamname ile belirlenmiş ve haftada iki üç gün toplanacak olan bir muhassıllık meclisi faaliyete başlamıştır. Ancak imparatorluk genelinde muhassıllık sistemi için yeterli altyapı zamanında oluşturulamadığından eyâletlerde pek çok aksaklık ve şikâyetler ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine eyâlet idaresinde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 1842 yılı başından itibaren Tanzimat'ın uygulandığı bölgelerde eyâletler sancaklara, sancaklar da kazalara ayrılmıştır. Sancakların yönetimi doğrudan kaymakamların yetkisine bırakılmıştır. Kazaların idaresi kaza müdürüne, köylerin ise muhtarlara verilmiştir. Bu usûlden olmak üzere *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti*'nin de durumu yeni baştan ele alınarak sınırlarında değişikliğe gidilmiştir. Öncelikle adalardaki muhassıllar görevlerinden alınarak yerlerine kaymakam tayinleri yapılmıştır. Kaymakamlık sistemi gereği eyâlet Limni, Bozcaada, Midilli, Sakız, Sisam, İstanköy, Rodos ve Kıbrıs kaymakamlıklarından meydana gelmiştir. Buralara bağlı toplam kaza sayısı ise 45 civarında idi. Yeni sisteme göre kaymakamların altında kaza müdürleri bulunuyordu. Köy ve mahallelerin yönetiminde muhtarlar ile kocabaşların başkanlık ettikleri meclislerin yetkileri yeniden belirlenmiştir (Örenç, 2003: 34-36).

Tanzimat süresince devam eden Akdeniz Adaları Eyâleti'ni yapılandırma çalışmalarında, 1849'a gelindiğinde Rodos eyâlet merkezi olarak belirlenirken, Limni, Kıbrıs, Sakız, Midilli ve Bozcaada eyâletin diğer sancaklarını oluşturmuşlardır. Rodos'un Gelibolu'nun yerine merkez olmasıyla ilk defa olarak bir ada eyâlet merkezi olarak tercih edilmiştir (BOA, A.TŞF, nr.6-A/42; A.MKT, nr. 211/10; A.MKT.UM, nr. 122/88; A.MKT.NZD, nr. 70/30; Örenç, 2001: 73).

1849'da yeniden yapılandırılan *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti* şu ada ve nahiyelerden meydana gelmekteydi (SDAO h. 1266: 69-70): **Rodos Livası (merkez):** Rodos Adası, Marmaris Nahiyesi, Kerpe Adası, Karyot (Çoban) Adası, Meis Adası, Sömbeki adası, Herki Adası, İlyaki Adası, İncirli Adası, Astropolya Adası, Kalimnos Adası, Leryos Adası, Batmos Adası, Ahikerya Adası. **Limni Livası:** Limni Adası, Bozbaba adası. **Midilli Livası:** Midilli Adası, Molova, Kalonya, Yunda Adası. **Sakız Livası:** Sakız Adası, İpsara Adası, İstanköy Adası, Sisam Adası. **Bozcaada Livası:** Bozcaada, İmroz Adası, Semadirek Adası, Taşoz Adası. **Kıbrıs Adası:** Lefkoşe, Karpas, Magosa, Tuzla, Mesarya, Leymosun, Piskopu, Kilan, Evdim, Kofla, Baf, Hirsofi, Lefke, Girne, Değirmenlik Adası, Amurgos Adası, Dağ Nahiyesi.

1856'da Islahat Fermanı'nın ilanından sonra *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti*'nde yeniden bazı yapısal değişikliklere gidildiği görülmektedir. Buna göre idarî anlamda eyâlet teşkilatı kaldırılırken “Valilik” yerine “Mutasarrıflık” sistemine geçilmiş ve 1862'de Midilli merkez ada konumuna getirilmiştir. Yeni eyâlet merkezi olan Midilli Sancağı Molova ve Kalonya kazalarından oluşurken, Bozcaada Kaymakamlığı İmroz ve Semadirek kazalarından meydana gelmekteydi. Sakız Kaymakamlığı ise Mastaki ve İpsare kazalarından oluşuyordu. Limni Livası'nda idarî bir değişiklik yapılmazken Sakız Livası'na bağlı bulunan İstanköy müstakil bir Kaymakamlık haline getirilmiştir (Örenç, 2001: 75-76).

Eyâlet Bünyesindeki Limni Adası'nın İdarî Kurumlar Teşkilâtı

Osmanlı eyâletlerinde Tanzimat reformlarının uygulanması ile birlikte idarî sistem olarak muhassıllık kurumunun ön plana çıktığını, ancak kısa bir süre sonra başarı elde edilemediği gerekçesiyle lağv edilerek yerini 1842 yılından itibaren kaymakamlık kurumuna bıraktığını yukarıda ifade etmiştik. Söz konusu bu iki kurumun Limni Adası'ndaki teşkilat yapılarını şu şekilde izah etmemiz mümkündür:

a) Limni Muhassıllığı Teşkilatı

Bilindiği gibi Tanzimat'ın getirdiği reformların uygulanabilmesi için merkezden atanan muhassıllara önemli görevler düşmüş ve 25 Ocak 1840'da hazırlanan bir nizamnâme ile muhassılların atama ve çalışma esasları belirlenmiştir. Buna göre hazineye ait bütün gelir kaynaklarının defterleri muhassıllara verilecekti. Kayıtları bulunmayan veya bulunamayan gelirler saptanarak kayda geçirilecek ve en kısa sürede ilgililerce hazineye bildirilecekti. Muhassıllar atandıkları sancak merkezlerinde öncelikle birer meclis oluşturacaklardı. Nizamnâmede ayrıca, nüfus ve emlak sayımının nasıl yapılacağı, devlet memurlarına ödenecek yolluk ve diğer giderlerin hazinece nasıl karşılanacağı yer almıştır (Çadircı, 1997: 208-209).

Yukarıda saydığımız esaslara uygun olarak Tanzimat reformlarının uygulanabilmesi için, Limni muhassıllığına 1840 yılında Ali Bey'in tayini gerçekleşmiştir (BOA, KK, nr. 5817). İlk olarak Ali Bey'in başkanlığında seçimle teşekkül eden ve ikisi Rum olmak üzere yedisi Türk toplam dokuz kişiden meydana gelen *Limni Muhassıllık Meclisi* oluşturulmuştur. Mecliste Muhassıl Bey ve kâtipten başka bugünkü anlamda bir nevî hukuk müşavirliği

görevini yapan Müftü Efendi, Sandık Emni ve eşraftan üç Türk üye daha bulunuyordu (BOA, MNMK, nr. 47). Muhassıllar, yanlarına verilen kâtiplerle birlikte mal ve emlak sayımına bu tarihten itibaren başlamışlardır. Ancak bilgisizlik ve ulaşım güçlüklerinin yanısıra, uzun yıllardan beri hazineye hiç vergi ödememiş olanların ortaya çıkardıkları zorluklar yüzünden istenilen olumlu sonuç alınamamıştır (Çadircı, 1997: 210).

Çoğu yerde halk gerçek gelirini gizlerken, bazı bölgelerde de iki misli gelir gösterildiği oluyordu. Özellikle müslüman olmayan halkın gelirleri yazılırken idarî ve mülkî beklentilerden dolayı fazla gelir gösterildiği yolundaki şikâyetler çoğunlukta idi. Bu şikâyetler sonuç vermeyince yer yer isyanlar çıkmakta, huzursuzluklar gün geçtikçe artmaktaydı. Diğer taraftan hazine gelirlerinin önemli bir bölümünü meydana getiren *aşarın* toplanması muhassıllara verilmemiş, emaneten idare edilmesi yolu seçilmiştir. Zahirenin toplatılıp zamanında satılması çoğu bölgelerde gerçekleştirilememiştir. Hazine geliri bu yüzden de azalmıştır. 1840-1841 yıllarına ait hazine gelirlerinde çok büyük azalma görülmüştür. Bütün çabalara rağmen kâr ve zarar şöyle dursun, kaç kuruş hasılat olduğunun dahî ortaya çıkarılması mümkün olamamıştır. Muhassılların birbirlerinden bağımsız olarak çalışmaları için, toplanan vergilerin bir arada merkeze gönderilmesi de çok zaman almıştır. Ayrıca muhassıllık görevine atanan kimselerin, eski mültezimlere yakın ilişkileri olanlar arasından seçilmiş olmaları da başarısızlığın diğer bir nedenini oluşturmuştur. Çıkarlarının zedeleneceğini anlayan derebey ailelerle, vergi uygulamasını anlamayan bazı kimselerin direnmeleri ve vergi vermek istememeleri uygulamayı güçleştirmiştir. Bütün bu olumsuzluklar karşısında 1842 yılı başlarında Muhassıllık sistemine son verilerek eski usûle yeniden dönülmüştür (Çadircı, 1997: 210).

Muhassıllık kurumunun tasviyesi ve aşağıda incelenecek olan Kaymakamlığa tahvilî sürecinde maliye kayıtlarında hesabı görülmüştür (BOA, A.MKT, nr. 98/44). 1840 (1256) yılına ait dönemde Limni Muhassıllığı'nın masraflarını gösteren defter Meclis-i Muhasebe'ye havale edilmiştir. Bahsi geçen deftere göre muhassıllığın 1256 yılı Temmuz (Ağustos 1840) ayına ait gideri 23.781 kuruş 26 para olmuştur. Limni Muhassıllığı masraf defteri kayıtlarına göre Limni hazinesinden ödeme yapılan kurum ve kuruluşların yapısı, idarî reformların adaya yansımaları ve Muhassıllığın görev alanı hakkında önemli bilgiler edinmek mümkün olmaktadır. Tablo I'de de görülebileceği üzere, başta Muhassıl Ali bey olmak üzere Muhassıllık Meclisi Azaları'na ve adlî mevzuat için Hakim Efendi (Nâib) ile mahkeme görevlilerine, Emval, Emlak ve Jurnal kâtiplerine, Defter Nâzırı ve Nüfus Mukayyidi'ne, Zaptiye Kuvvetleri'ne,

Karantina memurlarıyla Gümrük çalışanlarına ada vergi gelirlerinden ödeme yapıldığı görülmektedir (BOA, ML.MSF, nr. 19153: 12):

TABLO-I		
LİMNİ MUHASSILLIĞI'NIN 1840 (1256) YILI TEMMUZ AYINA AİT GİDER		
KALEMLERİ		
Hâkim ve Zaptiye memuru maaşları	Hâkim Efendi (Naib)	2.000 kr.
	Zaptiye memuru	2500 kr
Muhassıl ile Mal ve Emlak Kâtibi maaşları	Muhassıl Bey	5000 kr.
	Kâtip Efendi	2500 kr.
Meclis azasının maaşları	Müftü Efendi	350 kr.
	Aza Osman Ağa	350 kr.
	Aza Mustafa Ağa	400 kr.
	Aza Mehmed Ağa	350 kr.
	Sandık Emîni Halil Efendi	250 kr.
	Aza Dimitraki	350 kr.
	Aza Yenaki	350 kr.
Jurnal Kâtibi, Nüfus Mukayyidi ve Nüfus Defteri Nâzırı maaşları	Jurnal Kâtibi	165 kr.
	Nüfus Defteri Nâzırı	70 kr.
	Nüfus Mukayyidi	260 kr.
Karantina memurlarının maaşları	Müdür	1.200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Tabîb	750 kr.
	Nekhibân	240 kr.
Gümrük memurlarının maaşları	Gümrük müdürü	200 kr.
	Kâtip	100 kr.
	Kantarıcı	50 kr.
Emlak tahrir kâtibi maaşı	Salih Efendi	350 kr.
Sandık Odası Hademelerinin maaşları	Cizye kabzımalı Dimitri	100 kr.
	Yazıcı	120 kr.
	Hizmetkârlar (2 nefer)	120 kr.
Zaptiye askerlerinin maaş ve tayinâtı		
Süvâri		
Onbaşı (1)	90 kr. (maaş)	53 kr./26 pr. (tayinât)
Nefer (8)	640 kr. (maaş)	429 kr./8 pr. (tayinât)
Piyâde		
Nefer (4)	200 kr.(maaş)	52 kr./8pr. (tayinât)
Diğer masraflar	Mahkeme kirası	40 kr.
	Karantina kirası	20 kr.

	Jurnal odası kirası	10 kr.
	Medrese tayinâtı	60 kr.
	Harmanlarda zahîre ölçen 14 memurun maaşı	2.100 kr.
	Memleket hekimi	100 kr.
	Aşâr vaz' olunacak mağazaların tamiri	567 kr./4 pr.
	Dersaadet'ten getirilen envâ'-ı kîle masrafı	73 kr.
	Aşar vaz' olunan beş bâb-ı mağaza seneviye	1.000 kr.
	Mahkeme muhızırı maaşı	120 kr.
Toplam		23.781 kr./26 pr.

Limni Muhassıllığı'nın 1841 (1257) yılına ait toplam geliri 605.490 kuruş olurken gideri 236.317 kuruş olmuştur. Aynı tarihte Limni'ye bağlı Bozcaada Kazası'nın geliri ise 17.172 kuruş, gideri 733 kuruş olarak gerçekleşmiştir (BOA, KK, nr. 5817).

b) Limni Kaymakamlığı Teşkilâtı

Tanzimat Yönetiminde ülke; eyâlet, sancak ve kaza olarak üç ana birime bölünmüştü. Sancak, Tanzimat öncesinde olduğu gibi asıl birim olmakla birlikte, kazalara birer müdür atanması sonunda, eyâletin bir alt birimi olmanın yanısıra en küçük idarî birim olma niteliğini yitirmiştir. Muhassıllığın kaldırılması ile birlikte yapılan düzenleme sonucunda 1842 yılı başlarından itibaren yeni idarî bölünme, Tanzimatın uygulandığı yörelerde yürürlüğe girmiştir (Çadircı, 1997: 236).

Tanzimat reformlarının muhassıllık teşkilâtıyla ortaya koyduğu idarî kurumların Kaymakamlık döneminde biraz daha oturduğu görülmektedir. Özellikle maliyenin gelirlerindeki artışlar bunun açık göstergesidir. Ayrıca bu dönemde, kısa süren muhassıllık döneminde yaşanan yetki karmaşasının aşıldığı, kaymakamların güvenlik de dahil olmak üzere bütün uygulamalardan tek sorumlu makam haline geldiği gözlenmektedir. Teşkilât gereğince yeni bir kaymakam tayini yapıldığında, atanan kaymakamın görev mahalline varması ile birlikte eski yönetici ile devir-teslim muameleleri yapılmaktaydı. Bu muhasebe ile Kaymakamlığın bütün gelir ve gider kalemlerinin ayrıntıları ortaya çıkmaktaydı. Önceki dönemlerde olduğu gibi *Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyâleti*'nin Kaptanpaşalık müessesesine bağlı

olmasından dolayı idarî işleri kaptanpaşa aracılığı ile yürütülmekteydi. Mâliye ile olan muameleler ise kapukethüdarları tarafından yapılmaktaydı (Örenç, 2001: 92-93).

Kaymakamlar, doğrudan Dahiliye Nezareti'ne bağlı olup, atanma ve diğer özlük işleri bu makam tarafından yapılmaktaydı. Ancak, valililere karşı sorumlulukları olup, bağımsız olarak önemli kararlar alıp yürütme yetkileri sınırlı idi. Küçük Meclis (1849'dan sonra Sancak Meclisi) denilen ve eyâlet meclisine benzeyen kurul yardımı ile sancağı yöneten kaymakam, aynı zamanda bu meclisin de başkanıydı. Sancak Meclisi; Kaymakam, mal müdürü, hâkim, tahrîrat ve mal başkâtipleri ve müslümanlarla müslüman olmayan toplulukların temsilcilerinden oluşuyordu. Eyâlet meclisi yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak haftanın belirli günlerinde toplanarak, sancağın yönetim, maliye, eğitim ve öğretim, belediye hizmetleri ile ilgili sorunlarını görüşüp kararlaştıracaktı. İslam hukukunu ilgilendiren davalar dışında kalanları, kanun ve tüzüklerin öngördüğü biçimde görüşüp sonuçlandırmak da sancak meclisinin görevi idi. Özellikle güvenliğin sağlanması için gereken önlemlerin alınmasında kaymakamla birlikte meclis de sorumlu tutulmuştu. Yol kesme, hırsızlık ve benzeri eşkıyalık olayları görüldüğünde kaymakam derhal meclisi toplayacak, gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra yeterli asker gönderilerek suçluların yakalanması sağlanacaktı. Yeterli asker yoksa durum valiye bildirilecek, eyâlet meclisinin alacağı karar doğrultusunda hareket edilecekti. Bu tür suçlardan yakalananların yargılanmaları, büyük mecliste yapılacağı için, sancak meclisinin yalnızca suçluları tutuklayıp, şahit ve belgeleriyle birlikte valiye iletmesi gerekli idi. Öldürme ve yol kesme gibi suçlar dışında kalanlar, sancak meclisinde görüşülüp kararlaştırılacak, vali ve büyük meclisin onayı alındıktan sonra uygulamaya konulacaktı (BOA, MAD, nr. 9127: 389-390; Çadircı, 1997: 236-237).

Limni'ye Meclis-i Vâlâ'nın kararı ile ve Kaptanpaşa'nın da onayı alınarak 1842 yılında Kaymakam olarak 5.000 kuruş maaşla Ali Rıza Efendi atanmıştır (BOA, İ.DH, nr. 2706). Limni Kaymakamlığının 1845 (1261) yılına ait maaş tablosu ise aşağıda gösterilmiştir (BOA, MAD, nr. 9419: 126-132; MAD, nr. 11017: 51-56):

TABLO-II	
LİMNİ KAYMAKAMLIĞI TEŞKİLATI	
Görevi	Maaşı
Kaymakam Abdülkerim Bey	4.500 kr.
Kaymakam Husûsî Kâtibi Mustafa Rıza Efendi	1.750 kr.

Nüfus Mukayyidi Abdülkerim Efendi	35 kr.
Yazıcı	200 kr.
Mal Kâtibi Toros Efendi	750 kr.
Bozbaba Nahiyesi Murur Tezkereleri Kâtip ve Mukayyidi Ali Efendi	70 kr.
Kâtip	100 kr.
Kabzımal	35 kr.
Gardiyan (2 Nefer)	190 kr.
Paşa Limanı Gardiyanı	60 kr.
Mondros Limanı Gardiyanı	40 kr.
Kondüpol Limanı Gardiyanı	40 kr.
Zaptiye Askerleri Maaşları	
Çavuş (1 nefer)	200 kr.
Süvari (5 nefer)	150 kr.
Piyade (5 nefer)	75 kr.

1864 ve 1867 Vilâyet Kanunlarına Göre Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti'nin İdarî Taksimatı ve Limni Adası

Tanzimat'ın ilanından 1864 yılında çıkartılan vilâyet idâresi ıslahâtına kadar geçen süreçte şehir yaşantısında gerçekleştirilmesi düşünülen yeniliklerin istenilen düzeye ulaştırılmaması bazı tepkilere neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde yaşayan müslim ve gayrimüslim topluluklardan her biri düzenlemeleri kendi açılarından yeterli bulmamaktaydı. Tanzimat'ın getirdiği reformlara yeni bir ivme getirmek için 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nın yürürlüğe girmesi de tepkileri ve yabancı devletlerin müdahalelerini önleyememiştir. Özellikle Rumeli ve Lübnan'da çıkan olaylar ve Avrupa devletlerinin müdahaleleri Osmanlı idarecilerini yeni bir ıslahat yapmaya sevketmiştir. Bu amaca yönelik olarak Âli ve Fuad Paşaların girişimleri ile hazırlanan yeni Vilayet Nizamnâmesi 8 Kasım 1864 yılında ilan edilmiştir (Örenç, 2001: 118).

1864 Vilâyet Nizamnâmesine göre teşkil edilen *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'nin başlangıçtaki mülkî yapılanmasında, eyâlet sisteminden çok önemli bir farklılık görülmemektedir. Bununla birlikte vilâyetteki esas düzenlemeler 1867 yılından sonra yapılmıştır. Vilayet idaresine atanan Kayseri'li Ahmed Paşa'nın girişimleri ile vilayetin mülkî ve malî yapısında önemli değişiklikler içeren bir reform programı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Buna göre önceden Hüdâvendigâr Eyâleti'ne bağlı bulunan Biga Sancağı adalar

eyâletinin içine alınırken Kal'a-i Sultaniye de *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'ne merkez yapılmıştır. Kıbrıs ilk önce vilayet sınırları haricinde bırakılmışsa da 9 Şubat 1868 (27 Şevval 1284)'de tekrar vilayete dahil edilmiştir (Örenç, 2003: 40-41). 1867 Vilâyet Nizamnâmesi uyarınca yeniden yapılandırılan *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'nde Limni Adası Biga Sancağı'na bağlı bir nahiye pozisyonunda bulunuyordu. Vilayetin diğer sancak ve kazaları ise şunlardı (SDAO, h. 1285: 189): **Biga Sancağı:** Kal'a-i Sultaniye (Merkez), Limni, Lapseki, Biga, Çal, Ezine, Bozcaada, İmroz, Semadirek, Kumkale, Dimetoka, Bayramiç, Ayvacık; **Sakız Sancağı:** Sakız, İpsare; **Rodos Sancağı:** Castello, Meis, Marmaris, Leryos, Karpot, Sömbeki, Kaşot, Astropalya, Kerpe, İncirli, İlyaki, Batnos, İstanköy, Kalimnos, Herkit; **Midilli Sancağı:** Midilli, Molova, Kalonya.

Ahmed Paşa'nın envanter çıkarma girişimleri sonucunda *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti* dahilinde yer alan Biga, Midilli, İstanköy ve Rodos Sancakları'na bağlı adaların isimleri ve bunların Kal'a-i Sultaniye'ye ve birbirlerine olan uzaklıklarını gösteren bir liste hazırlanmıştır. Bu listeye göre Biga Sancağı sınırlarında Limni ile birlikte toplam yedi ada yer alırken, Midilli Sancağı'nda altı, Sakız Sancağı'nda yedi, İstanköy Sancağı'nda seksenbir ve Rodos Sancağı'nda da toplam otuzyediyedi ada bulunuyordu (Örenç, 2001: 124). 1868 yılı kayıtlarında, sonradan Limni'ye bağlanacak olan Bozcaada'nın, Midilli Adası'na bağlı bulunduğu görülmektedir (BOA, ŞD, nr. 2389/4).

1877 senesinde Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti'nin Mülkî Taksimatı ve Limni Adası

23 Aralık 1876 yılında I. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'nin mülkî taksimatı tekrar düzenlenmiştir. 1877'de Biga Sancağı müstakil bir sancak yapılmış ve Rodos Adası vilâyete merkez ittihaz edilmiştir. Kıbrıs ise tekrar vilayet bünyesine dahil edilmiştir. Bu yeni düzenleme sonucu *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti* Rodos, Midilli, Sakız, İstanköy, Kıbrıs sancakları ile bunlara bağlı kaza ve nâhiyelerden oluşmaktaydı. Ancak Kıbrıs, İngiltere'ye devri ile birlikte vilâyet bünyesinden çıkartılmış, İstanköy Sakız'a bağlanarak sancak statüsüne son verilmiş ve daha önceden Biga Sancağı dahilinde bulunan Limni Adası'na ikinci derecede Mutasarrıflık statüsü verilmiş ve İmroz, Semadirek, Bozcaada'nın sınırlarına katılmasıyla vilâyete bağlı bir sancak konumuna getirilmiştir. Diğer taraftan adalar nüfus yapılarına göre iki kısma ayrılmışlardır. Buna göre nüfusu beş binden onbine kadar olanlar birinci, beşbinden aşağı olanlar da ikinci sınıf olarak

değerlendirilmişlerdir. Bunlardan belediye başkanı bulunanlarında müdürden başka mümkün olduğu miktarda zaptiye askeri ve birer de sınıfına göre zabıta müfettişi bulundurulması uygun görülmüştür (BOA, İ.MM, nr. 2885). 3 Nisan 1879 tarihi itibarıyla *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti* şu adalardan meydana gelmekteydi (Örenç, 2001: 132-133): **Rodos Livası:** Meis, Kerpe, Kaşot, Sömbeki, İstanköy; **Limni Livası:** İmroz, Bozcaada, Bozbaba; **Sakız Livası:** Karpot, Leryoz, Kalimnoz, İpsara, Koyun Adaları; **Midilli Livası:** Molova, Pilimar, Yunda, Kalonya, Polihnit, Bere.

Sakız Adası'nın 1880'de vilâyete merkez ittihaz edilmesinden (BOA, İ.MM, nr. 2793; Sannav, 1995) sonra bazı kaza ve nahiyelerin dağılımında değişikliklere gidilmiştir. Buna göre Sakız Sancağı; Mastaki, İstanköy, İpsara, Karyot, Leryos, İncirli, Astropalya, Batnos kazalarıyla Kalimnos Nahiyesi'nden oluşmuştur. Marmaris yeniden Rodos'un bünyesine katılmıştır. Bu adanın diğer kazaları ise Kastelloz, Sömbeki, Kerpe, Meis, Herkit ve İlyaki'den meydana gelmekteydi. Kaşot Adası Rodos'un tek nahiyesi idi. Limni Sancağı; İmroz, Bozbaba, Semadirek kazalarıyla Bozcaada Nahiyesi'nden oluşmaktaydı. 1879'da Bozbaba Adası'nda bir hükümet konağı tesis edilmişti (BOA, ŞD, nr. 2347/19). Midilli Sancağı ise Molova, Pilimar, Bere, Polihnit, Kalonya kazalarıyla Yunda Nahiyesi'nden oluşuyordu. 1883'de Limni'de bulunan Mondros Karyesi nahiye haline getirilmiş ve burada görev yapacak nahiye müdürüne aylık 4.900 kuruş maaş tahsis edilmiştir (BOA, İ.ŞD, nr. 2991). buradaki idarî işlerin yürütülebilmesi için ise aylık 76 kuruşa bir bina kiralanarak hükümet konağı haline getirilmiştir (BOA, ŞD, nr. 2343/36).

20 Kasım 1887'de Rodos Adası yeniden *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'nin merkezi yapılmıştır. Vilâyet merkezinin Rodos'a taşınması ile birlikte vilâyetin idarî yapısı yeniden şekillendirilmiştir. Buna göre Rodos, Limni, Sakız ve Midilli sancaklarına bağlı kaza, nahiye ve karyelerinin dağılımı şöyle olmuştur: **Rodos Sancağı:** Rodos Şehri (Kasabası), Kastelloz Nahiyesi (Rodos'a bağlı), Lindos Nahiyesi (Rodos'a bağlı), Herkit Nahiyesi (Rodos'a bağlı), Kaşot Kazası, Meis Kazası, Sömbeki kazası, İlyaki Nahiyesi (Sömbeki'ye bağlı), Kerpe Kazası. **Limni Sancağı:** Limni Şehri, Mondros Nahiyesi (Limni'ye bağlı), Bozbaba Nahiyesi (Limni'ye bağlı), İmroz kazası, İmroz Şehri Nahiyesi, Semadirek Nahiyesi (İmroz'a bağlı), Bozcaada kazası. **Midilli Sancağı:** Midilli Şehri, Yere (Bere) Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Ayasu Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Mande Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Herse Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Kalonya Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Polihnit Nahiyesi (Midilli'ye bağlı), Pilimar Kazası, Molova Kazası, Yunda Kazası. **Sakız Sancağı:** Sakız Şehri, Kalamoti

Nahiyesi (Sakız'a bağlı), Viliso Nahiyesi (Sakız'a bağlı), Kardamile Nahiyesi (Sakız'a bağlı), İstanköy Kazası, İstanköy Şehri Nahiyesi, İncirli Nahiyesi (İstanköy'e bağlı), Kalimnos Kazası, Astropalya Nahiyesi (Kalimnos'a bağlı), Leryoz Kazası, Batnos Nahiyesi (Leryoz'a bağlı), Karpot Kazası, İpsara kazası. Bu tarihte *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'nde toplam 4 sancak, 14 kaza, 19 nahiye ve 238 de karye bulunuyordu (Örenç, 2001: 135).

Midilli'nin, Rodos'un yerine merkez yapılmasına dair getirilen öneri Meclis-i Vâlâ'nın 16 Nisan 1894'de yapılan toplantısında uygun görülmemiştir (BOA, MV, nr. 79/97). 1908'de Limni'nin nüfusu 25.000'den az olduğu için Biga Sancağı ile birlikte bir seçim bölgesi haline getirilmesine karar verilmiştir (BOA, MV, nr. 126/8; DH.SN.M, nr. 17/18).

1911'de Bozcaada'nın Limni'den daha yakın mesafede olması nedeniyle Kal'a-i Sultaniye'ye bağlanması düşünülmüştür. Ancak İtalya'nın Rodos ile birlikte 12 adayı işgal etmesi buna imkân tanımamıştır (BOA, DH.İD, nr. 92-2/9). Rodos'un İtalya tarafından işgal edilmesinden sonra, 9 Haziran 1912 çıkan bir kararla Limni Sancağı Kal'a-i Sultaniye muhasebeciliğine bağlanırken Sakız ve Midilli sancakları da Aydın Defterdarlığı'na bağlanmış, bütçe ile ilgili muamelelerinin ise yine hazinece yapılması uygun görülmüştür (BOA, DH.EUM.MH, nr. 245/97). 5 Temmuz 1912'den itibaren ise Limni, Midilli ve Sakız sancaklarının bütün muamelelerinin İstanbul tarafından yapılması kararlaştırılmıştır (BOA, DH.EUM.THR, nr. 78/45).

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse; XIX. yüzyıl boyunca ve XX. yüzyılın başlarında *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti* ve ona bağlı olan Limni Adası'ndaki Osmanlı idarî yönetimi diğer eyâletlerde yürürlükte bulunan sisteme uygun bir karakter arz etmiştir. Her ne kadar Ege'de meydana gelen 1821 Rum isyanı sonrasında adalar yönetiminde kısa süreli de olsa bir otorite boşluğu ortaya çıkmışsa da Osmanlı Devleti kısa sürede gerekli tedbirleri alarak uygulamaya koymuştur. 1923'de imzalanan Lozan Andlaşması ile *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Vilâyeti*'nin hukukî statüsü tamamıyla sona ermiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti (DH.EUM.MH), nr. 245/97.

Dahiliye Nezâreti İdare kısmı (DH.İD), nr. 92-2/9.

Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrîrat Kalemi Evrakı (DH.EUM.THR), nr. 78/45.

İrade-Dahiliye (İ.DH), nr. 2706.

İrade-Meclis-i Mahsûs (İ.MM), nr. 2793; 2885.

İrade-Şurâ-yı Devlet (İ.ŞD), nr. 2991.

Kâmil Kepeci Evrakı (KK), nr. 5817.

Maliye Mesârifat Defterleri (ML.MSF), nr. 19153.

Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD), nr. 9127; 9419; 11017.

Maliye Nezareti Mektubî Kalemi (MNMK), nr. 47.

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), nr. 79/97; 162/8.

Mektubî Kalemi Nezâret ve Devâir Evrakı (A.MKT.NZD), nr. 70/37

Sadaret Mektubî Kalemi (A.MKT), nr. 98/44; 211/10

Sadaret Mektubî Kalemi Umûm Vilâyât (A.MKT.UM), nr. 122/88

Sicill-i Nüfus Kalemi Mütferrik Evrakı (DH.SN.M), nr. 17/18.

Şurâ-yı Devlet Evrâkı (ŞD), nr. 2343/36; 2347/19; 2389/4.

Teşrifat Kalemi, (A.TŞF), nr. 6-A/42

Kitap ve Makaleler

Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Emecen, F. (2003). "Ege Adalarının İdarî Yapısı", *Ege Adalarının İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları.

Gökbilgin, T. (1956). "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyâleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", *Bellekten*, XX/78: 247-285.

Hatipoğlu, M.M. (1988). *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101. Yılı (1820-1922)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Karal, E.Z. (1988). *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Karamahmutoğlu, A. (1998). *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Kazasker Mehmed Hafid (1952). *Sefinetü'l-Vüzerâ*, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Basımevi.
- Kunt, M.K. (1978). *Sancaktan Eyâlete 1550-1650 Arasında Osmanlı Umerası ve İl İdaresi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Örenç, A.F. (2001). *Yakındönem Tarihimizde Rodos Adası*, Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Örenç, A.F. (2003). “Ege Adalarında İdarî Yapı (1830-1923)”, *Ege Adalarının İdarî, Mali ve Sosyal yapısı*, Ankara: Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları.
- Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (SDAO), sene h. 1266; h. 1285.
- Sannav, S.C. (1995). *Yakındönem Tarihimizde Sakız Adası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sannav, S.C. (2004). *Yakındönem Tarihimizde Limni Adası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şakiroğlu, M.Ş (1993). “Cezâyir-i Bahr-i Sefid”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. VII: 500.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.